

<https://doi.org/10.53656/his2024-4-6-ami>

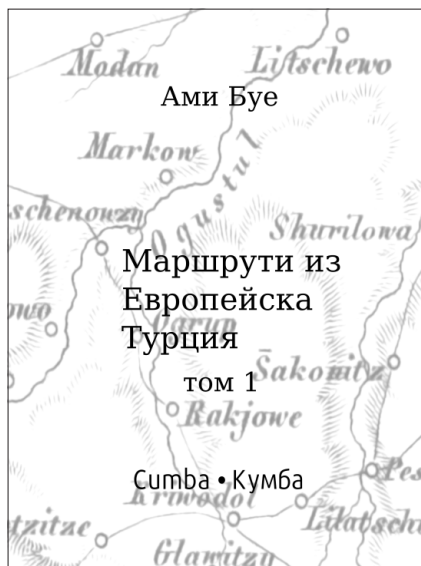
Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

ИЗКЛЮЧИТЕЛЕН ПРИНОС. КНИГИТЕ НА ФРЕНСКИЯ ПЪТЕШЕСТВЕНИК ОТ XIX ВЕК Д-Р АМИ БУЕ ВЕЧЕ СА С АКАДЕМИЧНО ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Чл.-кор. проф. д.и.н. Иван Русев
БАН, Икономически университет – Варна

Появата на ново научно издание винаги е събитие за читателската аудитория, но събитието е още по-значимо, когато става дума за български превод на книги, които отдавна са добре познати и ползвани в оригинал от десетки (а може би и стотици) изкушени от историческото знание за Балканите през XIX в. В случая става дума за книгите на французина д-р Ами Буе.

Читателите на сп. „История“ са добре запознати, но все пак нека накратко да разкажем кой е д-р Ами Буе и какво ни е оставил като книжовно наследство? Роден през 1794 г. в Хамбург в заможено семейство на френски хугеноти, през целия си житейски път той ще дава многобройни доказателства за предприемчивостта и добродетелите на родовата си среда, превъплътени в сферата на науката и жаждата за нови знания. Останал от малък сирак, но под грижите на своя вуйчо, Ами Буе получава отлично за стандартите на модерна Европа образование: учи в Търговското училище в Берн, след това продължава обучението си в Женева, където се увлича по природознанието. В Париж завършва бакалавърска степен по естествени науки. През 1813 – 1817 г. учи медицина в Единбургския университет в Шотландия, където се дипломира като лекар. Неговата голяма страст обаче се оказва геологията. Още по време на студентските си години в Шотландия извършва системни геоложки проучвания в

страната, които обнародва в първия си научен труд, отпечатан през 1820 г. В периода 1820 – 1834 г. следват специализации чрез теоретични и практични занимания в кабинети и в лаборатории на известните френски и немски естественици, посещения на лекции в Берлинския университет по минералогия и кристалография, организиране на системни научни пътувания, участия в редица геоложки експедиции в Шотландия, Англия, Ирландия, Франция, Германия, Австрийската империя и в други страни (Bonchev 1981, pp. 287 – 289; Tsvetkova 1981, p. 235).

Най-значими са изследванията, които д-р Ами Буе извършва на Балканите. Съдействие за тях ученият получава от френското правителство и от Геоложкото дружество в Париж, чийто съосновател, а впоследствие и председател е д-р Буе. След близо двегодишна сериозна подготовка и с екип от висококвалифицирани специалисти, през пролетта на 1836 г. от Белград започва първото пътуване на д-р Буе в региона. То продължава 6 месеца по трудните балкански пътища на Османската империя, като са посетени множество селища: Солун, Скопие, Кюстендил, Щип, Прилеп, Битоля, Радомир и др. През 1837 и 1838 г. с други придружители ученият осъществява още две обиколки на Балканите, по време на които почти не остават непосетени значими места в тази част на Югоизточна Европа (Bonchev 1981, pp. 290 – 292; Tsvetkova 1981, pp. 235 – 236).

Д-р Ами Буе се откроява като изключително продуктивен учен. Още междубалканските си пътувания той публикува част от своите пътеписни бележки, но наскоро след третата обиколка се появяват двата му основни труда, събрали ведно резултатите на неговото забележително научно дело: четирите тома под заглавие „Европейска Турция“ (*La Turquie d'Europe*)¹ във внушителния обем от близо 2250 страници, издадени в Париж през 1840 г., и двутомникът „Маршрути из Европейска Турция“ (*Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*) в обем от над 1000 страници, появил се десетина години по-късно. Съвсем заслужено „Европейска Турция“ се определя от изследователите като първата обширна енциклопедия на европейския дял на Османската империя, „при това компетентна, обективна и безпристрастна – една енциклопедична монография, която години наред служи като най-представителен източник за знания и на естествоизпитателите, и на историците, и на политиците и дипломатите“ (Bonchev 1981, p. 292).

Забележителното научно дело на д-р Ами Буе и трудовете му за Балканите, отпечатани на няколко езика, са добре познати на българската общественост още преди Освобождението. Познава ги добре и ги популяризира с ласкава оценка за френския учен Любен Каравелов в емигрантските вестници „Независимост“ и „Знаме“². Фундаменталните приноси на д-р Буе за геологията на Балканите се ползват и оценяват като такива от основоположниците на българската геоложка наука. По повод на 20-годишнината от смъртта на френския учен, през 1901 г. във Висшето училище в София (днес Софийски уни-

верситет „Св. Климент Охридски“) е проведена тържествена научна сесия, на която тогавашният ректор, видният български геолог проф. Георги Златарски изнася академична лекция, публикувана впоследствие като научна статия (Zlatarski 1902). Уважение към делото на д-р Ами Буе засвидетелстват и следващите поколения български учени геолози (Bonchev 1981; Nikolov 2004).

Трудовете на д-р Ами Буе винаги са предизвиквали интереса на българските краеведи, историци, геолози, географи, които често цитират по-големи или по-малки откъси от тях. Сред първите е д-р Симеон Табаков, който в първия том на своя знаменателен труд „Опит за история на град Сливен“ подробно помества бележките на френския автор за подбалканския град, посетил го през 1837 г. по времето на втората си балканска обиколка (Tabakov 2020, pp. 405 – 406; Rusev 1993; Rusev 1995). Голяма част (но не цялостно) от трудовете на д-р Буе за Балканите е преведена и включена в том 4-ти на поредицата „Чужди пътеписи за Балканите“, придружена с коментарни бележки на съставителите на тома (Tsvetkova 1981, pp. 235 – 491).

Настоящото издание, обект на представяне, съдържа първия цялостен превод на български език на книгата на д-р Ами Буе „Маршрути из Европейска Турция“ в нейните два тома (Boué 2023), както и първия том на другия голям труд на д-р Ами Буе – „Европейска Турция“, представен на българския читател в две отделни части заради внушителния му обем (Boué 2024). И трите книги дължим на огромния труд на преводача Георги Маринов (полиглот, специалист по международни икономически отношения, хабилитиран преподавател и дългогодишен ръководител на Катедра МИО в Икономическия университет – Варна) и на ентузиазма на младото варненско издателство „Cumba – Кумба“, чиито усилия, положени изцяло на възрожденския принцип „На полза роду“, заслужават само акламации. Всяка от двете книги имат предговори, дело на Иван Русев, които ги представят пред широкия кръг на българските читатели – специалисти и любители на историческото четиво. Академичният облик на изданията обаче не се изчерпва само с предговорите. В тях са заложили високи научни стандарти. Преводът стриктно следва френския оригинал, като е направен добър опит да се възпроизведе авторовият изказ, който на места изглежда доста странно и е потрудно разбираем за съвременния читател, но за сметка на това го „потопя“ в историческата епоха и го прави съпричастен на всичко онова, което е впечатлявало европейца при досега с балканската действителност. За улеснение и за по-добра ориентация в полето вдясно от основния текст е посочена пагинацията на оригиналното издание. Имената на селищата, предадени по оригинала, са посочени в бележки под линия в съвременната им българска версия. Цялостното издание (всичките три тома в четирите книжни тела) притежава пълни именни указатели на споменатите в текста селища, сгради, лични имена, реки, езера и други топоними (групирани в четири отделни

показалеца), които също улесняват читателя и придават академичен характер на изданието.

От цялата западна пътешественическа литература за Балканите няколко заглавия се отличават по своята обемна информация. Сред тях са двете представени тук книги на д-р Ами Буе и многотомното издание на австрийския (австроунгарския) поданик Феликс Каниц „Дунавска България и Балканът“ от 70-те и 80-те години на XIX в. Поради мащабността на изложението в книгите на Буе и на Каниц няма нищо случайно защо те са най-ползваните и най-много цитираните у нас още от съвременниците им, та до днес. След дългогодишни усилия на сериозен научен екип преди тридесетина години „Дунавска България и Балканът“ се сдоби със свой съвременен пълен превод и академично издание на български език (Kanits 1995). Същото се случва днес и с книгите на д-р Ами Буе – с много по-малък ресурс, но в никакъв случай не и с по-малко усилия. И резултатът от това ново издание (убеден съм!) трябва да бъде оценен по достойнство, а пропуските, ако се забележат такива, да не се съдят прекалено критично. Думата вече имат читателите.

БЕЛЕЖКИ

1. В стила на епохата заглавието на книгата е дълго и дава пълна информация на нейното съдържание: „Европейска Турция, или наблюдения върху географията, геологията, естествената история, статистиката, нравите, обичаите, археологията, селското стопанство, индустрията, търговията, различните правителства, духовенството, историята и политическото състояние на тази империя“.
2. В. „Независимост“, Г. IV, бр. 52, 29.VI. – 12.X.1974; в. „Знаме“, Год. I, бр. 1 – 7, 8.XII.1974 – 26.I.1875; в. „Знаме“, Год. II, бр. 3, 4, 5, 15 и 30.III.1976, 15.III.1978.

ЛИТЕРАТУРА

- БОНЧЕВ, Е., 1981. Сто години от смъртта на Ами Буе. *Списание на Българското геологическо дружество*, Т. XLII, 3, с. 287 – 294.
- БУЕ, А., 2023. *Маршрути из Европейска Турция*. Превод Г. Маринов. Т. 1 – 2, Варна: Cumba – Кумба, ISBN 978-619-7735-00-0, ISBN 978-619-7735-01-7 (pdf); ISBN 978-619-7735-02-4, ISBN 978-619-7735-03-1 (pdf).
- БУЕ, А., 2024. *Европейска Турция*. Превод Г. Маринов. Т. 1, ч. 1 – 2, Варна: Cumba – Кумба, ISBN 978-619-7735-04-8, ISBN 978-619-7735-05-5 (pdf); ISBN 978-619-7735-06-2, ISBN 978-619-7735-07-9 (pdf).
- ЗЛАТАРСКИ, Г., 1902. Бележки върху живота, пътуванията и трудовете на Ами Буе, академическа реч, четена пред преподаватели и

- студенти на Висшето училище на 8 ноември 1901 година от избирания за 1901–1902 учебна година ректор на Висшето училище. *Периодическо списание на Българското книжовно дружество в София*. Т. 13, № 62, с. 809 – 848.
- КАНИЦ, Ф., 1995. *Дунавска България и Балканът. Историко-географско-етнографски пътеписни проучвания от 1860 до 1879 г.* Т. 1 – 3. Второ преработено издание. Под редакцията на проф. В. Паскалева. София: Борина.
- НИКОЛОВ, Т., 2004. Ами Буе и Георги Златарски – две звезди в зората на българската геология. *Списание на Българското геологическо дружество*. Т. 65, № 1–3, с. 5–18.
- ТАБАКОВ, С., 2020. *Опит за история на град Сливен*. Т. I, Трето издание. Предговор проф. д.и.н. Иван Русев. Редакционна колегия: проф. д.и.н. П. Ангелов, проф. д.и.н. И. Русев, д-р Г. Ковачев, П. Петров. София: ИК Барака.
- ЦВЕТКОВА, Б. (съст.). 1981. *Френски пътеписи за Балканите, XIX в.*, София: Наука и изкуство.
- RUSEV, I., 1993. The Bulgarian Commercial Companies during the National-Revival Period – An Economic-History of the Town of Sliven. *Bulgarian Historical Review-Revue Bulgare D Histoire*, issue 1, pp. 54 – 93.
- RUSEV, I., 1995. More about the 1st Factory in the Bulgarian Lands – Sliven in the 1830s. *Bulgarian Historical Review-Revue Bulgare D Histoire*, issue 2, pp. 69 – 82.

REFERENCES

- BONCHEV, E., 1981. One hundred years since the death of Ami Boué. *Spisanie na balgarskoto geologicheskoto drujestvo*, vol. XLII, no. 3, pp. 287 – 294.
- BOUÉ, A., 2023. *Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe. Détails géographiques, topographiques et statistiques sur cet Empire*. Traduit en Bulgare par Georgi Marinov, vol. 1 – 2, Varna Cumba – Кумба, ISBN 978-619-7735-00-0, ISBN 978-619-7735-01-7 (pdf); ISBN 978-619-7735-02-4, ISBN 978-619-7735-03-1 (pdf).
- BOUÉ, A., 2024. *La Turquie d'Europe. Observations sur la géographie, la géologie, l'histoire naturelle, etc.* Traduit en Bulgare par Georgi Marinov, vol. 1, Part 1 – 2, Varna Cumba – Кумба, ISBN 978-619-7735-04-8, ISBN 978-619-7735-05-5 (pdf); ISBN 978-619-7735-06-2, ISBN 978-619-7735-07-9 (pdf).
- KANITS, F., 1995. *Danube Bulgaria and the Balkans. Historical-geographical-ethnographic travel studies from 1860 to 1879*, vol. 1 – 3. Second edition. Prof. V. PASKALEVA (Ed.). Sofia: BORINA Publishing house.

- NIKOLOV, T., 2004. Ami Boué and Georgi Zlatarski – two stars in the dawn of Bulgarian geology. *Spisanie na balgarskoto geologicheskoto drujestvo*, vol. 65, no. 1 – 3, pp. 5 – 18.
- RUSEV, I., 1993. The Bulgarian Commercial Companies during the National-Revival Period – An Economic-History of the Town of Sliven. *Bulgarian Historical Review – Revue Bulgare d'Histoire*, issue 1, pp. 54 – 93.
- RUSEV, I., 1995. More about the 1st Factory in the Bulgarian Lands - Sliven in the 1830s. *Bulgarian Historical Review – Revue Bulgare d'Histoire*, issue 2, pp. 69 – 82.
- TABAKOV, S., 2020. *Opit za istoria na grad Sliven*, vol. I. Third edition. ROUSSEV, I.; ANGELOV, P.; KOVATCHEV, G. & PETROV P. (Eds). Sofia: Baraka.
- TSVETKOVA, B. (Ed.), 1981. *French travelogues for the Balkans from 19th Century*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- ZLATARSKI, G., 1902. Notes on the life, travels, and works of Ami Boué. Academic speech read to teachers and students of the Higher School on November 8, 1901 by the Rector of the Higher School elected for the academic year 1901 – 1902. *Periodicheskoto spisanie na balgarskoto knijovno drujestvo v Sofia*, vol. 13, no. 62, pp. 809 – 848.

**AN OUTSTANDING CONTRIBUTION. THE WRITINGS
OF THE NINETEENTH-CENTURY FRENCH TRAVELLER
DR. AMI BOUÉ ARE NOW AVAILABLE IN A SCHOLARLY
EDITION IN BULGARIAN**

✉ **Prof. Ivan Roussev, DSc.**

Corresponding Member of the Bulgarian Academy of Sciences

ORCID iD: 0000-0002-7143-7651

WoS Researcher ID: AAN-4300-2020

University of Economics – Varna

77, Kniaz Boris I Blvd.

9002 Varna, Bulgaria

E-mail: ivroussev@ue-varna.bg